

ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1

Δομές της πληροφορίας και της γνώσης

1.1

Πληροφορία
και γνώση

1.2

Τα
τεκμήρια

1.3

Οι
συλλογές

1.6

Συστήματα
διαχείρισης
συλλογών

1.5

Υβριδικές
συλλογές

1.4

Ψηφιακές
συλλογές

Σύνοψη

Στο κεφάλαιο αυτό δίνονται οι βασικοί ορισμοί των δομικών συστατικών της πληροφορίας και της γνώσης. Περιλαμβάνονται: ορισμός της πληροφορίας και της γνώσης και η αναγκαιότητά τους, ορισμός του όρου «τεκμήριο» για τις βιβλιοθήκες, για τα αρχεία και για τα μουσεία. Ορίζεται η έννοια της συλλογής. Συζητείται το θέμα και η έννοια των τεκμηρίων και των συλλογών στο ψηφιακό περιβάλλον.

Προαπαιτούμενη γνώση

Το κεφάλαιο είναι εισαγωγικό και δεν έχει απαιτήσεις προηγούμενων γνώσεων.

1.1 Πληροφορία και γνώση

Η πληροφορία είναι το αρχικό συστατικό για την παραγωγή της γνώσης. Είναι αυτό που προσλαμβάνουμε με τις αισθήσεις μας και αποτελεί το ερέθισμα για τον ανθρώπινο νου, που θέτει σε κίνηση τη συσσώρευση εμπειριών, τη σύγκριση και τη συνειδητοποίηση της αναγνώρισης φαινομένων. Συνιστά το πρωταρχικό στοιχείο και ταυτόχρονα το σημείο εκκίνησης για την παραγωγή της γνώσης, το μήνυμα το οποίο δημιουργεί, προσθέτει, δομεί ή τροποποιεί τη γνωστική διαδικασία.

Η γνώση διαμορφώνεται με βάση τη συνεχή αποτύπωση εντυπώσεων και τη συσσώρευση πληροφοριών που οδηγούν στον σχηματισμό εμπειριών, αποτελεί δηλαδή τη γνωριμία των πραγμάτων (Λεξικόν της ελληνικής γλώσσας, 1933-1934). Άρα η γνώση των πραγμάτων είναι σχετική και συναρτάται με την αντίληψη του ατόμου για αυτά και όχι με την αντικειμενική τους υπόσταση, η οποία ούτως ή άλλως τίθεται υπό αμφισβή-

τηση από τις σύγχρονες θεωρίες της γνώσης και της μάθησης, οι οποίες αναπτύσσονται από τον Hein (Hein, 2000) και τη MacDonald (MacDonald, 2011). Ο όρος «γνώση» αποτελεί θέμα μακρών επιστημολογικών συζητήσεων και έχουν δοθεί διαφορετικές ερμηνείες γι' αυτή. Ο Kant διατύπωσε την άποψη ότι «δεν μπορούμε να έχουμε γνώση για τα πράγματα αυτά καθαυτά. Ο κόσμος τον οποίο θέλουμε να προβλέπουμε, να ελέγχουμε και να καταλαβαίνουμε είναι ο κόσμος της εμπειρίας μας και όχι ο κόσμος των πραγμάτων» (Salmon, 1999). Δίνεται, δηλαδή, μια ερμηνεία της γνώσης η οποία αποκτάται μέσα από τη συγκριτική αντίληψη των πραγμάτων και την άμεση μετατροπή της αντίληψης αυτής σε εμπειρία. Μια συναφή, αλλά όχι εντελώς όμοια, ερμηνεία της λέξης «γνώση» δίνει και το λεξικό (Δημητράκος, 1963), το οποίο την παρουσιάζει ως «το σύνολο των μαθήσεων που αποκτήθηκαν με την παρατήρηση και τη μελέτη σε ένα επιστημονικό πεδίο». Οι ερμηνείες ουσιαστικά είναι συνεχόμενες, καθώς η παρατήρηση στοχεύει στην απόκτηση εμπειριών, η δε διαδικασία της παρατήρησης αποτελεί εμπειρική πράξη.

Πρέπει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι έχει αφιερωθεί περισσότερος χρόνος στις εφαρμογές της γνώσης, στο τι δηλαδή μπορεί να κάνει η γνώση για τον άνθρωπο, και λιγότερο στη διατύπωση των ορισμών και στον προσδιορισμό της φύσης της. Το κεντρικό σημείο που επιδιώχθηκε δεν είναι η προσέγγιση της γνωστικής αλήθειας, αλλά οι δράσεις και οι εφαρμογές που προκύπτουν ως αποτελέσματά της.

Έχοντας τώρα ως αφετηρία μια εφαρμοσμένη επιστήμη, όπως η επιστήμη της πληροφορίας, η οποία επιδιώκει τη διαχείριση των πληροφοριών και τη χρήση τους για τη βελτίωση της ζωής του ανθρώπου, ερχόμαστε να εξετάσουμε τη γνώση από την εφαρμοσμένη της πλευρά, δηλαδή από τις δυνατότητες των αποτελεσμάτων της. Με βάση αυτή την προσέγγιση, «γνώση είναι ο σχηματισμός μιας τεκμηριωμένης γνώμης, η οποία ενισχύει την ικανότητα του ατόμου για αποτελεσματική δράση» (Nomaka, 1994).

Η διαμόρφωση αυτής της τεκμηριωμένης γνώμης στηρίζεται στη συγκέντρωση και στη νοητική επεξεργασία πληροφοριών που προσλαμβάνει το άτομο από το περιβάλλον του.

1.1.1 Η αναγκαιότητα της πληροφορίας και της γνώσης

Ένας από τους πρωταρχικούς σκοπούς του ατόμου είναι η συγκέντρωση της γνώσης με στόχο την επαναχρησιμοποίησή της σε δεδομένη στιγμή αναγκαιότητάς της, για να δομηθεί μια νέα σύνθεση εμπειριών και να προωθηθεί σε ωφέλιμες εφαρμογές. Η γνώση, δηλαδή, στοχεύει στη βελτίωση των συνθηκών ζωής και στην κάθε είδους εξέλιξη του ανθρώπου, είτε αυτή είναι οικονομική είτε είναι πολιτιστική ή ηθική. Αποτελεί, με άλλα λόγια, μηχανισμό εξέλιξης και μηχανισμό αναπτυξιακής διαδικασίας. Η δυναμική αυτή είναι σωρευτική ως προς τη δομή της, καθώς η γνώση χτίζεται πάνω σε άλλη γνώση, και ανταγωνιστική ως προς τη φύση της, καθώς η μεγιστοποίηση της αξιοποίησής της μεγιστοποιεί και τα αποτελέσματά της.

Με βάση όλα τα παραπάνω, είναι κατανοητό ότι η πληροφορία αποτελεί κεντρικό σημείο ανάπτυξης για τον άνθρωπο, τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο. Για τον λόγο αυτό, έχει δημιουργήσει πληροφοριακούς οργανισμούς και μια σειρά διαχειριστικών διαδικασιών που να του επιτρέπουν την άμεση πρόσβαση σε αυτή. Οι βιβλιοθήκες, τα αρχεία, τα μουσεία και οι κάθε είδους μονάδες πληροφόρησης δεν είναι τυχαία δημιουργήματα αλλά συγκεκριμένα, επιφορτισμένα με ρόλους καθοριστικούς για την εξέλιξη των ανθρώπινων κοινωνιών.

Στη σημερινή εποχή, που η κοινωνία χαρακτηρίζεται ως η κοινωνία της πληροφορίας και συχνά ως η κοινωνία της γνώσης, «η γνώση είναι μια οικονομική πραγματικότητα και όχι μια αφηρημένη έννοια. Η πληροφορία υφίσταται ως εμπορεύσιμο αγαθό, έχει ένα κόστος παραγωγής και στην πορεία της διαμορφώνεται η ζήτησή της. Οι δύο αυτοί παράγοντες προσδιορίζουν την τιμή της. Κατά τη διαδικασία αυτή προκύπτει αφε-

νός το αγοραστικό κόστος και αφετέρου το ανάλογο τίμημα μεταπώλησης της πληροφορίας. Ο ρόλος των βιβλιοθηκών, των αρχείων και των μουσείων, στην πρώτη περίπτωση, είναι ο εντοπισμός και η εξασφάλιση πρόσβασης στην πληροφορία. Στη δεύτερη περίπτωση, εκείνη της διάθεσης της πληροφορίας, διαπιστώνουμε ότι, σε αντίθεση με τους νόμους της ελεύθερης αγοράς, οι προαναφερόμενοι οργανισμοί, εξαιτίας της παράδοσης και της φύσης τους ως κοινωφελών οργανισμών, διαθέτουν δωρεάν την πληροφορία στο κοινό τους» (Κυριακή-Μάβερση, 1999).

1.1.2 Οργάνωση της γνώσης (Knowledge Organization – KO)

Ο όρος «οργάνωση της γνώσης» χρησιμοποιείται πλέον ως κλάδος της επιστήμης της πληροφορίας και περιλαμβάνει τις διαδικασίες περιγραφής και οργάνωσης ενός τεκμηρίου. Οι διαδικασίες αυτές γίνονται στις βιβλιοθήκες, στα αρχεία, στα μουσεία και στους λοιπούς πληροφοριακούς οργανισμούς είτε από επαγγελματίες της πληροφόρησης είτε από αυτοματοποιημένα συστήματα, δηλαδή μέσω υπολογιστών. Η οργάνωση της γνώσης αποτελεί ένα επιστημονικό πεδίο που εξετάζει τις διαδικασίες, τα συστήματα και τα πρότυπα οργάνωσης της γνώσης, καθώς και τις μεθόδους και τους τρόπους παρουσίασης των αποτελεσμάτων της οργάνωσης. Όλες οι διαδικασίες, τα συστήματα και τα πρότυπα αξιοποιούν τις τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνίας. Η οργάνωση της γνώσης αποτελεί κεντρικό πεδίο των επιστημών της πληροφορίας και βασική διαδικασία των οργανισμών πληροφόρησης. Αποτελεί επίσης πεδίο ανάπτυξης θεωριών και μεθόδων, καθώς και πεδίο εφαρμογών.

1.2 Τα τεκμήρια

Η αρχική πληροφορία αλλά και η προκύπτουσα γνώση καταγράφονται από τον άνθρωπο με διάφορους τρόπους και εκφάνσεις και λαμβάνουν ποικίλες μορφές και σχήματα. Ο άνθρωπος χρησιμοποιεί κώδικες, όπως είναι η γραφή και η καλλιτεχνική δημιουργία, προκειμένου να μπορέσει να αποτυπώσει αλλά και να επικοινωνήσει το δημιούργημά του και να μεταφέρει από άτομο σε άτομο, από γενιά σε γενιά, από κοινωνία σε κοινωνία το μήνυμά του. Όλα αυτά τα δημιουργήματα αποτελούν το γνωσιακό απόθεμα της ανθρωπότητας. Όλα τα υλικά και άυλα στοιχεία που τεκμαίρουν, φέρουν πάνω τους γνώση και πληροφορία ονομάζονται τεκμήρια.

1.2.1 Τεκμήρια στις βιβλιοθήκες

Τεκμήριο στις βιβλιοθήκες ονομάζουμε οτιδήποτε ανήκει σε μια συλλογή τους. Πιο απλά, οτιδήποτε βρίσκεται σε μια βιβλιοθήκη και φέρει πάνω του πληροφορία και μπορεί να αξιοποιηθεί για το κοινό συνιστά για τη βιβλιοθήκη τεκμήριο. Ένα βιβλίο, ένα περιοδικό, ένας χάρτης, ένας δίσκος βινυλίου ή ένα CD, ένα βίντεο, λογισμικό αλλά και ένα μουσειακό έκθεμα που μπορεί να έχει η βιβλιοθήκη, ένα επιτραπέζιο ή ένα ηλεκτρονικό παιχνίδι, τα οποία αποτελούν μέρος της συλλογής της. Κάθε τεκμήριο είναι φορέας πληροφορίας και γνώσης. Τα τεκμήρια μπορεί να είναι σε έντυπη μορφή (π.χ. βιβλία, περιοδικά, χάρτες), μπορεί να είναι οπτικοακουστικό υλικό (δίσκος μουσικής, ταινία DVD) και υλικό αντικείμενο (realia) (π.χ. ένα μουσειακό έκθεμα). Τα τεκμήρια αυτά είναι υλικά και θα τα βρούμε στις παραδοσιακές βιβλιοθήκες. Στις ψηφιακές βιβλιοθήκες τα τεκμήρια είναι ψηφιακά και επομένως άυλα (π.χ. ηλεκτρονικά βιβλία, ηλεκτρονικά περιοδικά, ψηφιακές καταγραφές ήχου και εικόνας, τρισδιάστατα ψηφιακά αντικείμενα, ψηφιακοί χάρτες και αφίσες, ιστοσελίδες και blogs κ.λπ.). Βιβλιοθήκες που έχουν υλικά και άυλα τεκμήρια ονομάζονται υβριδικές.

Ψηφιακό τεκμήριο μπορεί να είναι ένα κείμενο, μια εικόνα (κινοούμενη ή μη), μια καταγραφή ήχου, ερευνητικά δεδομένα κ.λπ. Ένα κείμενο μπορεί να είναι άρθρο, επιστολή, διήγημα, βιβλίο, ποίημα, ιστοσελίδα, blog και γενικά μια οποιαδήποτε έκφανση του γραπτού λόγου. Η εικόνα μπορεί να είναι μια φωτογραφία, ένα σκίτσο, μια οποιαδήποτε απεικόνιση αλλά και η φωτογραφία ενός χειρογράφου ή ενός αποκόμματος εφημερίδας, που δεν αντιμετωπίζεται ως ψηφιακό κείμενο αλλά ως η φωτογραφική αναπαράσταση του πρωτοτύπου. Ένα ηχητικό ψηφιακό τεκμήριο μπορεί να περιλαμβάνει μουσική, ομιλία, ραδιοφωνικές εκπομπές, αφηγήσεις και αναγνώσεις βιβλίων, ηχητικό αρχειακό υλικό, συνεντεύξεις κ.λπ. Μια κινούμενη εικόνα μπορεί να περιλαμβάνει βίντεο και ταινίες, κινούμενα σχέδια, παιχνίδια κ.λπ. (Κυριάκη-Μάνεση και Κουλούρης, 2015).

Τα ψηφιακά τεκμήρια είτε είναι αυθύπαρκτα είτε αποτελούν μέρος ενός συστήματος που υποστηρίζει την οργάνωση, την πρόσβαση και την ανάκτησή τους. Τα ψηφιακά τεκμήρια είναι εύκολα στην πρόσβαση μέσω του διαδικτύου, συνδυάζουν κείμενο, εικόνα, ήχο και γεωχωρικά στοιχεία, είναι πολυμορφικά και σε πολλές περιπτώσεις διαδραστικά. Τα στοιχεία αυτά τους δίνουν συγκριτικά πλεονεκτήματα και τα καθιστούν ιδιαίτερα ελκυστικά για τις βιβλιοθήκες. Οι βιβλιοθήκες παρέχουν στο κοινό την τεχνολογική υποδομή για πρόσβαση στα ψηφιακά τεκμήρια, συμβάλλοντας έτσι στην εξάλειψη του ψηφιακού χάσματος (Dertouzos, 1997) ανάμεσα στον πληθυσμό που διαθέτει ή δεν διαθέτει την οικονομική ευρωστία ώστε να έχει τις υποδομές για την πρόσβαση στον ψηφιακό κόσμο, εξαλείφοντας με τον τρόπο αυτό κοινωνικές ανισότητες.

1.2.2 Αρχειακά τεκμήρια

Το αρχείο δεν είναι παρά ένα σύνολο τεκμηρίων. Άλλωστε, ο όρος «τεκμήριο» περιγράφει ιδανικά το αρχειακό υλικό, καθώς παραδοσιακά σημαίνει έγγραφο το οποίο παρέχει πληροφορίες ή αποδείξεις για κάποιο θέμα. Ωστόσο, οι τεχνολογικές εξελίξεις

ακύρωσαν τη μονοσήμαντη ταύτιση του τεκμηρίου με το έγγραφο. Σύμφωνα με τον Brown (1988, p. 9), τεκμήριο είναι «ένα φυσικό αντικείμενο ή μέσο επάνω ή μέσα στο οποίο οι πληροφορίες έχουν εγγραφεί σχεδόν μόνιμα και με τρόπο που μπορούν να ανακληθούν». Ο γενικός αυτός ορισμός αναφέρεται σε πληροφορίες, χωρίς να εξειδικεύει τη φύση τους. Στην πράξη, ο όρος «τεκμήριο» χρησιμοποιείται από όλες τις επιστήμες της πληροφορίας και περιγράφει τη μονάδα κάθε είδους υλικού που εντάσσεται σε ένα αρχείο (π.χ. έγγραφο, απόδειξη, φωτογραφία, αφίσα κ.λπ.) (Γιαννακόπουλος και Μπουντούρη, 2016).

Το τεκμήριο αποτελεί τη μικρότερη διακριτή μονάδα του αρχειακού υλικού. Μπορούμε να το ορίσουμε ως το μικρότερο δηλαδή στοιχείο καταγεγραμμένης πληροφορίας, αδιαίρετο φυσικά και διανοητικά, το οποίο έχει παραχθεί σε ορισμένο τόπο και χρόνο και σχετίζεται με μια συγκεκριμένη διοικητική ή άλλη δραστηριότητα (Μπάγιας, 1998). Είναι εμφανές ότι το τεκμήριο δεν έχει καθορισμένο μέγεθος ή έκταση, ή ακόμα μπορεί στην περίπτωση του αρχείου να μη διαθέτει καν ολότητα, αλλά να αποτελεί σπάραγμα ενός αρχικού τεκμηρίου. Η διοικητική ή άλλη δραστηριότητα και επικοινωνία των ατόμων με άλλους ανθρώπους και οργανισμούς δημιουργεί αρχειακά τεκμήρια, όπως: πιστοποιητικά (γεννήσεως, σπουδών, γάμου, θανάτου), διαβατήρια, βιογραφικά σημειώματα, λογαριασμούς, αποδείξεις, εκκαθαριστικά μισθοδοσίας, συμβόλαια, διαθήκες, επιστολές, ημερολόγια, φωτογραφίες, οικογενειακές βιντεοταινίες κ.ά. Τα τεκμήρια αυτά καταγράφουν κάθε έκφανση της κοινωνικής ζωής του ανθρώπου, διευκολύνουν τις ποιτικές σχέσεις και δραστηριότητές του, τεκμηριώνουν τα δικαιώματά του. Αποτυπώνουν το ιστορικό της ζωής του και απαθανατίζουν τις εμπειρίες του, υποστηρίζοντας τη λειτουργία της μνήμης. Κάποια από αυτά καταστρέφονται αμέσως μετά τη δημιουργία τους, άλλα κρατούνται για μικρότερο ή μεγαλύτερο διάστημα, ενώ ορισμένα διατηρούνται για πάντα, καθώς κρίνεται ότι έχουν σταθερή και αμείωτη αξία για πρακτικούς, συναισθηματικούς ή ιστορικούς λόγους.

Με τον ίδιο τρόπο τα κάθε είδους νομικά πρόσωπα και συλλογικά όργανα (κυβέρνηση, οργανισμοί και επιχειρήσεις, εκκλησία, σωματεία κ.λπ.) δημιουργούν και διατηρούν τεκμήρια των δραστηριοτήτων και των συναλλαγών τους με άλλα συλλογικά όργανα ή φυσικά πρόσωπα. Τέτοια τεκμήρια μπορούν να είναι: τα νομοσχέδια, η ημερήσια διάταξη και τα πρακτικά συνεδριάσεων, η αλληλογραφία με εξωτερικούς φορείς και με σχετιζόμενα φυσικά πρόσωπα, οι φάκελοι του προσωπικού, οι λογαριασμοί, οι απολογισμοί και οι ετήσιες εκθέσεις, συμβόλαια και συμφωνίες, διαφημίσεις, προσκλήσεις και αρχεία εκδηλώσεων κ.ά. Τα τεκμήρια παράγονται στο πλαίσιο των δραστηριοτήτων του οργανισμού και μαρτυρούν τη λειτουργία του μέσα στον χρόνο και στον χώρο, τεκμαίρουν τον τρόπο και τις μεθόδους που αξιοποιεί αλλά και τις αντιλήψεις και τις συνθήκες του ευρύτερου οικονομικού και κοινωνικού πλαισίου. Πρέπει να σημειωθεί ότι τα ενεργά αρχεία ενός οργανισμού σίγουρα έχουν βραχυπρόθεσμη σημασία και χρήση, αλλά μπορεί να έχουν και μακροπρόθεσμη αξία. Όσα εξ αυτών κριθεί ότι έχουν διηνεκή αξία κρατούνται για πάντα και αποτελούν το ιστορικό αρχείο του οργανισμού (McKemish, 2000).

Τα τεκμήρια δεν προσδιορίζονται από το υπόστρωμα στο οποίο εγγράφονται οι αρχειακές πληροφορίες (χαρτί, ξύλο, πηλός, μέταλλο, πάπυρος, ηλεκτρονικά μέσα κ.λπ.) ούτε παίζει ρόλο στην αξία και στη χρήση τους η μορφή τους (έντυπα, χειρόγραφα, ψηφιακά). Οι πληροφορίες αποθηκεύονται σε νέα μέσα, αλλά εξακολουθούν να διατηρούν την αρχειακή τους φύση. Συμπερασματικά, μπορούμε να αναφέρουμε ότι η κάθε είδους διοικητική ή άλλη δραστηριότητα του ατόμου ή ενός συλλογικού οργάνου οδηγεί στην παραγωγή αρχείου. Η μικρότερη μονάδα αυτού του αρχείου είναι το αρχειακό τεκμήριο.

1.2.3 Τα αντικείμενα ως μουσειακά τεκμήρια

Αντίστοιχα με τις βιβλιοθήκες και τα αρχεία, τα αντικείμενα ενός μουσείου αποτελούν στην πραγματικότητα αυτό που

στον χώρο της επιστήμης της πληροφορίας ονομάζουμε μουσειακό τεκμήριο.

Ας εξετάσουμε τα πράγματα από την αρχή. Τα αντικείμενα, όπως κι εμείς οι ίδιοι, έχουν πεπερασμένη διάρκεια ζωής, μολονότι η ζωή τους είναι συχνά πολύ πιο μακρόχρονη απ' τη δική μας. Υπάρχει μια στιγμή που κάθε αντικείμενο είναι «έτοιμο», η στιγμή που έχει ολοκληρωθεί δηλαδή η αναγκαία κατασκευαστική διαδικασία της δημιουργίας του. Διανύοντας τον χρόνο, αποκτά (σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό) τη δική του ιστορία, αφού έχει περάσει από τον έναν κάτοχο στον άλλον, ίσως και από ένα είδος χρήσης σε κάποιο άλλο και από έναν τόπο σε κάποιον άλλο. Ορισμένα αντικείμενα, ιδιαίτερα αυτά που έχουν αποκτήσει αξία, έχουν μεγάλους και πολύπλοκους κύκλους ζωής (Pearce, 2002).

Γιατί είναι σημαντικά; «Τα αντικείμενα που κατασκευάζουν και χρησιμοποιούν στην καθημερινή τους ζωή οι απλοί άνθρωποι είναι τα πιο σημαντικά τεκμήρια που αφήνουν στο πέρασμά τους από αυτόν τον κόσμο. Αν μάθουμε να κατανοούμε (να “διαβάζουμε”) τι έχουν να μας πουν τα αντικείμενα, τότε θα είμαστε σε θέση να φωτίσουμε πολλές από τις πτυχές της ζωής, της προσωπικότητας, των δυνατοτήτων και των αδυναμιών αυτών των ανθρώπων, τις σκέψεις τους, τις αντιλήψεις τους, το τι θεωρούν άξιο και σημαντικό, το πώς διαμορφώνουν τον κόσμο τους, [...] αφιέρωσε λίγο χρόνο μαθαίνοντας να παρατηρείς τα πράγματα» (Hennigar-Shuh, 1988). Το τεκμήριο, λοιπόν, στον μουσειακό κόσμο αποτελεί όχι μόνο φορέα πληροφορίας αλλά και εργαλείο ερμηνείας του παρελθόντος.

Αυτό είναι απολύτως κατανοητό από τη μουσειακή κοινότητα, καθώς «τα αντικείμενα βρίσκονται στη βάση της έννοιας του μουσείου. Αποτελούν σχεδόν το επίκεντρο κάθε έκθεσης, καθώς [...] αποτελούν την αφετηρία για τη διαμόρφωση των εκθεσιακών σεναρίων [...] με βάση την αξία του “πραγματικού” αντικειμένου ως φορέα πληροφοριών» (Νικονάνου και Κασβίκης, 2008).

1.2.4 Μουσειοποίηση

Για τα αντικείμενα που αποκτούν την ιδιότητα του μουσειακού τεκμηρίου πρέπει να εξηγήσουμε ότι η τοποθέτηση ενός αντικειμένου στο μουσείο προϋποθέτει τη μεταφορά του σε μουσειακή οντότητα. Η απομάκρυνση ενός αντικειμένου από το φυσικό ή το πολιτιστικό του περιβάλλον και η μεταμόρφωσή του σε «μουσειακό αντικείμενο» (musealium) προϋποθέτουν τον αποχωρισμό, την απομάκρυνση από τη σφαίρα της αληθινής ζωής και τη μετατροπή του σε αντικείμενο που λειτουργεί ως αυθεντικό τεκμήριο. Το τεκμήριο αυτό είναι μάρτυρας μιας δημιουργίας και λειτουργεί ως υποκατάστατο της πραγματικότητας. Διαθέτει πλέον μουσειακή υπόσταση και αξία (museality) και τεκμηριώνει την πραγματικότητα μέσα στον χωροχρόνο ή και σε διαδοχικούς χωροχρόνους. Το ίδιο, ωστόσο, παύει να είναι μια λειτουργική πραγματικότητα και μετατρέπεται σε μια στατική παρουσία ενός χρονικού και γεωχωρικού στιγμιότυπου (Desvallées and Mairesse, 2010).

Για παράδειγμα, ένας αμφορέας (χρηστικό αγγείο αποθήκευσης υγρών της κλασικής Αρχαιότητας) στο αρχαιολογικό μουσείο μαρτυρά τη χρήση του για τη φύλαξη νερού, κρασιού, λαδιού κ.ά. Μαρτυρά επίσης την αισθητική του δημιουργού αλλά και της εποχής του, ως προς το σχήμα και τη διακόσμηση. Επομένως, το αγγείο αποτελεί ένα στιγμιότυπο μέσα στον χώρο και στον χρόνο που αποτυπώνει μια συγκεκριμένη καθημερινή λειτουργία. Η τοποθέτηση του αμφορέα στο μουσείο έχει ως αποτέλεσμα τη συνέχιση της μαρτυρίας αλλά τη διακοπή της λειτουργίας του αντικειμένου στη σφαίρα της καθημερινότητας. Η χρηστική λειτουργία του αντικειμένου έχει αφαιρεθεί, ενώ ο αμφορέας έχει επίσης αποσπαστεί από το αρχικό πλαίσιο αναφοράς του (decontextualised), που ενδεχομένως ήταν ένα σπίτι. Ο αμφορέας (αντικείμενο) δεν εξυπηρετεί πλέον τον αρχικό του σκοπό, αλλά έχει ενταχθεί σε ένα νέο πλαίσιο, που έρχεται να λειτουργήσει ως ένα «δείγμα» τέχνης, τεχνικής και χρήσης μιας συγκεκριμένης εποχής και περιοχής. Έτσι,

τα αντικείμενα γίνονται τεκμήρια πολιτισμού και αποκτούν μια ιδιαίτερη αξία (Desvallées and Mairesse, 2010). Η διαδικασία απόσπασης ενός αντικειμένου από το φυσικό ή το πολιτιστικό του περιβάλλον και η απόδοση μουσειακής υπόστασης σε αυτό, δηλαδή «μεταμόρφωσης» σε μουσειακό αντικείμενο (musealium), ονομάζεται μουσειοποίηση. Το διάστημα της ζωής του αμφορέα από την αρχική του δημιουργία και χρήση μέχρι τη μουσειοποίησή του αποτελεί επίσης πληροφοριακό σύνολο και μέρος της πορείας του τεκμηρίου μέσα στον χρόνο. Η ενδεχόμενη αλλαγή της χρήσης του (π.χ. ως πήλινου σκεύους για άντληση νερού) τεκμαίρει επιπρόσθετα αλλαγές αισθητικής, αντιλήψεων, καλλιτεχνικών και κοινωνικών ρευμάτων κ.λπ. Επομένως, ένα μουσειακό τεκμήριο μπορεί να μεταλλάσσει την πληροφορία που φέρει, να την εξελίξει αλλά και να την οπισθοδρομεί και να εξακολουθεί να τεκμαίρει μέσα στον χωροχρόνο διαφορετικά μηνύματα και πληροφορίες.

Εν κατακλείδι, η κοινά αποδεκτή έννοια του όρου «μουσειοποίηση» σημαίνει την τοποθέτηση μέσα σε μουσείο ή, γενικότερα, τη μετατροπή ενός κέντρου ζωής ή ανθρώπινης δραστηριότητας ή μιας φυσικής τοποθεσίας μέσα σε μουσείο.

1.2.5 Τα τεκμήρια ως «υλικό» των βιβλιοθηκών, των αρχείων και των μουσείων

Τα τεκμήρια που περιλαμβάνονται στις βιβλιοθήκες, στα αρχεία και στα μουσεία συχνά αναφέρονται με τον συνολικό όρο «υλικό», εννοώντας ακριβώς το σύνολό τους και αποφεύγοντας τον προσδιορισμό της μορφής και του είδους τους. Μονάδες, λοιπόν, του υλικού είναι τα τεκμήρια. Εξετάζοντας συνολικά το υλικό των βιβλιοθηκών, των αρχείων και των μουσείων, μπορούμε να βρούμε τις ομοιότητες και τις διαφορές που παρουσιάζονται στον Πίνακα 1.1, οι οποίες μας βοηθούν να δούμε συνολικά την προσέγγιση των οργανισμών αυτών σε σχέση με το πληροφοριακό απόθεμα που συγκεντρώνουν.